

УДК 72.01:130.2

DOI <https://doi.org/10.32782/uad.2026.1.18>**Король Володимир Петрович,**

доцент

Київського національного університету будівництва і архітектури

ORCID ID: 0000-0001-5474-5321

korol.vp@knuba.edu.ua

Творонович Ігор Олександрович,

доктор філософії з дизайну, доцент

Київського національного університету будівництва і архітектури

ORCID ID: 0000-0002-8173-2139

igorwork19@gmail.com

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ МИСТЕЦЬКИХ ТЕЧІЙ У ФОРМУВАННІ ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА

Метою статті є теоретичне обґрунтування та практичне осмислення ролі художніх засобів авангарду та феноменологічних методів у створенні інклюзивного архітектурно-дизайнерського середовища, де естетична форма сприяє розширенню можливостей соціальної адаптації та психологічного комфорту користувачів.

У статті представлено мистецтвознавче та архітектурне дослідження, присвячене вивченню синергії художніх стратегій авангарду та феноменологічних аспектів у контексті проектування сучасного інклюзивного середовища. Актуальність роботи зумовлена необхідністю подолання суто технічного підходу до інклюзії та переходу до формування емпатичного простору, який враховує розмаїття людського досвіду. Автор аналізує спадщину авангардних течій (зокрема супрематизму, конструктивізму та футуризму) як теоретичний фундамент для переосмислення функціональності та естетики безбар'єрності.

Особлива увага приділяється феноменології сприйняття, де архітектурне середовище розглядається крізь призму сенсорного досвіду користувача. Феноменологічний підхід дозволяє трансформувати простір із пасивного фону на активного учасника соціальної комунікації, де тактильні відчуття, гра світла та акустичні властивості матеріалів стають засобами орієнтації.

Наукова новизна статті полягає в обґрунтуванні того, що естетика авангарду не суперечить вимогам універсального дизайну, а навпаки, надає їм високої художньої якості, знімаючи соціальну стигму з інклюзивних об'єктів. Автор доходить висновку, що поєднання феноменологічного аналізу з інноваційними формами авангарду дозволяє створювати середовище, яке стимулює сенсорний розвиток та забезпечує психологічний комфорт для всіх верств населення. Результати дослідження можуть бути впроваджені у практику сучасного містобудування для створення гармонійного, безпечного та естетично насиченого життєвого простору.

Ключові слова: авангард, супрематизм, інклюзивне середовище, феноменологія простору, універсальний дизайн, архітектурна естетика, безбар'єрність, сенсорне сприйняття, соціальна інтеграція.

Korol Volodymyr, Tvoronovych Ihor. ARTISTIC CHARACTERISTICS OF ARTISTIC MOVEMENTS IN THE FORMATION OF AN INCLUSIVE ENVIRONMENT

The aim of the article is to provide a theoretical substantiation and practical comprehension of the role of avant-garde artistic tools and phenomenological methods in creating an inclusive architectural and design environment, where aesthetic form facilitates the expansion of social adaptation opportunities and the psychological comfort of users.

The article presents a comprehensive art historical and architectural study dedicated to exploring the synergy between avant-garde artistic strategies and phenomenological aspects within the context of designing a modern inclusive environment. The relevance of this work stems from the need to move beyond a purely technical approach to inclusion toward the formation of an empathetic space that accounts for the diversity of human experience. The author analyzes the heritage of avant-garde movements (specifically Suprematism, Constructivism, and Futurism) as a theoretical foundation for reimagining the functionality and aesthetics of accessibility.

Special attention is paid to the phenomenology of perception, where the architectural environment is viewed through the prism of the user's sensory experience. The phenomenological approach allows for the transformation

of space from a passive background into an active participant in social communication, where tactile sensations, the play of light, and the acoustic properties of materials become means of orientation.

The scientific novelty of the article lies in the substantiation that avant-garde aesthetics do not contradict the requirements of universal design; on the contrary, they provide them with high artistic quality, removing social stigma from inclusive objects. The author concludes that combining phenomenological analysis with innovative avant-garde forms allows for the creation of an environment that stimulates sensory development and ensures psychological comfort for all segments of the population. The research results can be implemented in modern urban planning practices to create a harmonious, safe, and aesthetically enriched living space.

Key words: *avant-garde, Suprematism, inclusive environment, phenomenology of space, universal design, architectural aesthetics, accessibility, sensory perception, social integration.*

Вступ. Актуальність цієї теми зумовлена тим, що мистецтво за своєю природою є простором творення смислів, і виключення з цього простору певних груп населення означає їхню символічну невидимість у суспільному дискурсі. Сучасні інклюзивні практики в культурі виходять далеко за межі встановлення пандусів. Вони стосуються запровадження тифлокоментування, аудіодекрипції, сенсорно-дружніх вистав, а головне – залучення людей з інвалідністю як повноправних суб'єктів творчого процесу: художників, кураторів та критиків.

У цій статті розглянемо інклюзію в мистецтві не як адміністративне завдання, а як динамічний процес розширення меж естетичного досвіду. Ми проаналізуємо, як «інша» тілесність та «інше» сприйняття світу збагачують художню мову, деконструюють стереотипи про «норму» та перетворюють мистецький простір на лабораторію соціальної емпатії. Основна увага буде приділена переходу від пасивного споживання культури до активної участі, де інклюзія стає інструментом накопичення культурного капіталу громади та вектором еволюційного розвитку сучасного суспільства.

Аналіз наукового дискурсу навколо інклюзії в мистецтві свідчить про поступовий перехід від «архітектурного» розуміння доступності до «змістовного» залучення. Дослідження цієї проблеми базуються на міждисциплінарному підході, що поєднує мистецтвознавство, феноменологію та Disability Studies (дослідження інвалідності).

Фундаментом для розуміння інклюзії як чуттєвого досвіду є праці Моріса Мерло-Понті, зокрема його «Феноменологія сприйняття», де обґрунтовується роль тілесності

у пізнанні світу [12]. У контексті архітектури та мистецького простору ці ідеї розвиває Югані Палласмаа. У роботі «Очі шкіри» він критикує панування зору в західній культурі та наголошує на важливості тактильності й багатосенсорності, що є ключовим для інклюзивного мистецтва [13].

Переосмислення статусу людини з інвалідністю в мистецтві базується на працях, які сформулювали соціальну модель інвалідності. В арт-середовищі ці ідеї трансформуються у вимогу суб'єктності: людина з інвалідністю розглядається не як пасивний глядач, а як активний творець. Дослідниця Розмарі Гарленд-Томсон у своїх працях аналізує «естетику інвалідності», доводячи, що нетипове тіло пропонує нові візуальні та концептуальні ресурси для сучасного мистецтва [19, с. 117].

В Україні теоретичне осмислення інклюзії в мистецтві активно розвивається паралельно з практичними проектами. Варто відзначити праці таких дослідників та практиків, як Ірина Брушневська, Вікторія Колодяжна, Олена Костюченко та інш. Їхні роботи зосереджені на адаптації культурного контенту.

Матеріали і методи. Попри значну кількість літератури про технічну доступність, спостерігається певний дефіцит досліджень, що аналізують інклюзію як самодостатній естетичний метод. Більшість джерел розглядають інклюзивні практики як «допоміжні», тоді як існує потреба у глибшому вивченні того, як інклюзія змінює саму мову сучасного мистецтва та етику культурних інституцій.

Можна припустити, що краса є вираженням процесу становлення. Форма, що несе у собі певний горизонт футуральності

функцій, який вміщує як можливість виконання існуючих функцій так і закладає можливість тих функцій, яких ще нема у наявному дискурсі, проте ці функції пов'язані із загальнолюдським (есенційним) тим, що залишиться в людині як такий, що завжди буде існувати поки існує людина. Тож що є і буде спільним в усіх людей, які мають різну форму та різний життєвий досвід.

Схожий намір можна побачити у супрематистів та авангардистів. Адже саме вони намагались з'ясувати, що було б вічним у мистецтві. Якщо реалістичне зображення сьогодні популярне завтра ні, матеріали та техніки все це плінне, то форма, колір і тон будуть завжди у живописі, саме тому вони вирішили повернутись до тих простих форм та їх поєднань, які на їх думку були основою, яка була і буде присутня в живописі минулого і майбутнього. Таким чином це може стати прекрасною ілюстрацією того, що універсальний дизайн спробує досягати. Авангард за своєю природою це руйнування бар'єрів і пошук нових форм. В інклюзивному середовищі це проявляється через відкритість та вільне планування. Авангардна відмова від ізольованих кімнат на користь «плаваючого простору» (open space) дозволяє людям на кріслах колісних вільно маневрувати без перешкод у вигляді порогів чи вузьких дверей. Замість фізичних стін авангард пропонує використовувати різні текстири підлоги або світлові сценарії. Це полегшує навігацію для людей із ментальними порушеннями, допомагаючи інтуїтивно зрозуміти функцію кожної зони. Авангардна звичка виділяти ключові елементи стає основою для «дизайну без перешкод», де небезпечні ділянки або входи ідентифікуються миттєво. Супрематизм, заснований Казимиром Малевичем, оперує найпростішими формами (квадрат, коло, лінія) та обмеженою палітрою. В універсальному дизайні це стає системою візуальних кодів. Супрематизм використовує чисті кольори, які по суті існували як у минулому так і у майбутньому. Це також був один із смислів авангарду знайти ті методи та форми, які були б вічними. Так для живопису есенцією буде форма колір

вектор.. Для людей із порушенням зору високий колірний контраст (чорне на білому або жовте на чорному) є золотим стандартом доступності. Супрематична естетика дозволяє зробити такий дизайн стильним, а не лише «лікарняним». Великі кольорові площини допомагають розпізнати об'єкти здалеку. Прості форми супрематизму легко перекладаються у тактильну мову (шрифт Брайля, об'ємні піктограми). Коло може позначати зону відпочинку, а пряма лінія — напрямок руху (тактильні смуги). Супрематизм відсікає зайвий декор. Для людей із розладами аутичного спектра (РАС) це критично важливо, оскільки мінімалістичне середовище зменшує сенсорне перевантаження.

Проте варто пам'ятати, що вираження цього загальнолюдського є однозначними, (якщо жест однозначніший за слово, то з цього є логічний висновок що існує якась однозначна символічна система для всіх людей зрозуміла, яка пов'язана із механіками тіла) але це «однозначне» може у кожному індивіді мати різні втілення, які міститимуть спільні риси.

Результати. Ми бачимо ці прив'язки індивіда до певного методу форми взаємодії, лише тоді, коли існує не можливість адаптуватись або абстрагуватись від конкретики цієї ситуації. Абстрагування зникає від розуміння того що це не можна змінити, що прив'язано до індивіда, коли існує певна однозначність. Навіть людина з інвалідністю іде кудись і має свою сродну працю, яка може бути від неї закрита. Тож варто концентруватись на тому процесі, який утворює або можна апелювати до визначення митця Дж. Агамбена. Митець – людина яка не може не сказати щось [1, с. 50]. Митець з'являється саме виразністю. З такої ситуації можна зробити висновок, що якщо ми виявили на що направлена турбота людини то сама людина стає провідником не інтенцій, що базуються на симпліфікаціях, а власне є провідником через який сама структура місця може бути видимою. Таким чином через такі форми взаємодії може виявлятися і процес інклюзії та можна виявити загальнолюдські есенційні характеристики.

Наприклад Семюел Морзе був визаним і успішним художником-портретистом і навіть заснував Національну академію дизайну у Нью-Йорку. Це була його основна професія і пристрасть. Його мистецька кар'єра вимагала постійних подорожей та довгих розлук з родиною. Коли він був далеко, його дружина захворіла і померла, перш ніж він встиг повернутися. Ця трагічна нездатність до миттєвої комунікації стала потужним емоційним бар'єром. Його гостра потреба перевершити відстань і забезпечити миттєвий зв'язок була сублімована з художнього візуального мистецтва у інженерну комунікацію. Можна помітити певну схожість форми взаємодії живописця та інженера, саме вивчаючи такі збіги форм взаємодії можна виокремити щось спільне, що продукує нові методи впливу. А також варто дослідити місця, що створились під впливом таких втілень форм взаємодії. Ймовірно саме мистецтво примирює позицію реальності та позицію задоволення завдяки простору уяви.

Висновки. Завершуючи аналіз інклюзивних процесів у мистецькому просторі,

ми можемо стверджувати, що інклюзія в культурі пройшла шлях від формальної безбар'єрності до глибокої естетичної та соціальної перебудови. Впровадження інклюзивних практик це не просто «адаптація» для окремих груп, а радикальне розширення естетичного горизонту для всього суспільства. Мистецтво стає багатосенсорним, тілесним та інтерсуб'єктивним, що дозволяє глядачеві глибше відчувати матеріал, форму та емоційний зміст твору. Інклюзія в культурі є стратегічним інструментом накопичення культурного капіталу громади. Через мистецький простір суспільство вчиться сприймати різноманітність не як проблему, а як ресурс. Це сприяє подоланню стигматизації та формуванню середовища радикальної гостинності.

У підсумку, інклюзія у мистецтві це шлях до демократизації смислів. Майбутнє культурних інституцій залежить від їхньої здатності бути відкритими до «іншого» досвіду, адже саме на перетині різних способів сприйняття світу народжуються найбільш актуальні та життєздатні художні форми.

Література:

1. Агамбен Дж. Homo sacer. Суверенна влада і голе життя / пер. з італ. І. Андрущенка. Київ : Стилос, 2015. 192 с.
2. Вінчестер Г. Якісні дослідження та їх місце в географії людини. *Якісні методи дослідження в географії людини* / за ред. І. Хейя. Оксфорд : Oxford University Press, 2005. Р. 3–18.
3. Гайдеггер М. Буття і час / пер. з нім. В. Терлецького. Київ : Видавництво Жупанського, 2007. 480 с.
4. Гайдеггер М. Будувати, проживати, мислити. Долання метафізики / пер. з нім. Київ: Дух і Літера, 2019. С. 135–156.
5. Гел Й. Життя серед будівель: використання публічного простору / пер. з англ. М. Ангелової. Київ : Канонір, 2018. 216 с.
6. Гейліген А. Про проектування просторів і простори проектування. *International Journal of Design*. 2014. Vol. 8, № 2. Р. 1–4.
7. Гіденс Е. Улаштування суспільства: Нарис теорії структуризації / пер. з англ. В. Шовкуна. Київ : Основи, 1999. 464 с.
8. Гуссерль Е. Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія: Вступ до феноменологічної філософії / пер. з нім. Харків: Фоліо, 2021. 432 с.
9. Джекобс Д. Смерть і життя великих американських міст / пер. з англ. А. Павлишина. Київ : Наш Формат, 2017. 448 с.
10. Імрі Р. Доступне житло: якість, метод і дизайн. Лондон : Routledge, 2012. 248 с.
11. Мейс Р. Універсальний дизайн: безбар'єрне середовище. *Design for All*. 1985. Vol. 3, № 1. Р. 147–152.
12. Мерло-Понті М. Феноменологія сприйняття / пер. з франц. О. Йосипенка. Київ : Український Центр духовної культури, 2001. 552 с.
13. Палласмаа Ю. Очі шкіри. Архітектура і почуття / пер. з англ. О. Форостини. Київ : ArtHuss, 2017. 144 с.
14. Прайзер В., Сміт К. Посібник з універсального дизайну. 2-ге вид. Нью-Йорк : McGraw-Hill Education, 2010. 800 с.

15. Сеннет Р. Будувати і жити. Етика для міста / пер. з англ. О. Стукала. Київ : ArtHuss, 2019. 368 с.
16. Штайнфельд Е., Данфорд С. Вимірювання сприятливого середовища. *Сприятливе середовище*. Нью-Йорк : Kluwer Academic, 1999. Р. 11–34.
17. Штайнфельд Е., Мейзел Г. Універсальний дизайн: Створення інклюзивного середовища. Київ : Основи, 2014. 384 с.
18. Robert Steuteville, 25 Great Ideas that Shaped New Urbanism: CNU: 2019, 204 p.
19. Garland-Thomson R. Extraordinary Bodies: Figuring Physical Disability in American Culture and Literature. New York : Columbia University Press, 1997. 200 p.

References:

1. Agamben, G. (2015). *Homo sacer. Suverenna vlada i hole zhyttia* [Homo sacer. Sovereign power and bare life] (I. Andrushchenko, Trans.). Stylos. [in Ukrainian].
2. Winchester, H. (2005). *Yakisni doslidzhennia ta yikh mistse v heohrafi liudyny. Yakisni metody doslidzhennia v heohrafi liudyny* [Qualitative research and its place in human geography. Qualitative research methods in human geography] (I. Hay, Ed.). Oxford University Press. [in Ukrainian].
3. Heidegger, M. (2007). *Buttia i chas* [Being and time] (V. Terletskyi, Trans.). Vydavnytstvo Zhupanskohe. (Original work published 1927). [in Ukrainian].
4. Heidegger, M. (2019). Buduvaty, prozhyvaty, myslyty [Building, dwelling, thinking]. In *Dolannia metafizyky* [Overcoming metaphysics] (pp. 135–156). Dukh i Litera. (Original work published 1951). [in Ukrainian].
5. Gehl, J. (2018). *Zhyttia sered budivel: vykorystannia publichnoho prostoru* [Life between buildings: Using public space] (M. Anhelova, Trans.). Kanonir. (Original work published 1971). [in Ukrainian].
6. Heylighen, A. (2014). Pro proektuvannia prostovoriv i prostory proektuvannia [About designing spaces and spaces of design]. *International Journal of Design*, 8(2), 1–4. [in Ukrainian].
7. Giddens, A. (1999). *Ulashtuvannia suspilstva: Narys teorii strukturatsii* [The constitution of society: Outline of the theory of structuration] (V. Shovkun, Trans.). Osnovy. (Original work published 1984). [in Ukrainian].
8. Husserl, E. (2021). *Kryza yevropeiskykh nauk i transtsendentalna fenomenolohiia: Vstup do fenomenolohichnoi filosofii* [The crisis of European sciences and transcendental phenomenology: An introduction to phenomenological philosophy]. Folio. (Original work published 1936). [in Ukrainian].
9. Jacobs, J. (2017). *Smert i zhyttia velykykh amerykanskykh mist* [The death and life of great American cities] (A. Pavlyshyn, Trans.). Nash Format. (Original work published 1961). [in Ukrainian].
10. Imrie, R. (2012). *Dostupne zhytlo: yakist, metod i dyzain* [Accessible housing: Quality, method and design]. Routledge. [in Ukrainian].
11. Mace, R. (1985). Universalnyi dyzain: bezbarier ne seredovyshe [Universal design: Barrier-free environment]. *Design for All*, 3(1), 147–152. [in Ukrainian].
12. Merleau-Ponty, M. (2001). *Fenomenolohiia spryiniattia* [Phenomenology of perception] (O. Yosypenko, Trans.). Ukrainskyi Tsentр dukhovnoi kultury. (Original work published 1945). [in Ukrainian].
13. Pallasmaa, J. (2017). *Ochi shkiry. Arkhitektura i pochuttia* [The eyes of the skin: Architecture and the senses] (O. Forostyna, Trans.). ArtHuss. (Original work published 1996). [in Ukrainian].
14. Preiser, W., & Smith, K. (2010). *Posibnyk z universalnoho dyzainu* [Universal design handbook] (2nd ed.). McGraw-Hill Education. [in Ukrainian].
15. Sennett, R. (2019). *Buduvaty i zhyty. Etyka dlia mista* [Building and dwelling: Ethics for the city] (O. Stukalo, Trans.). ArtHuss. (Original work published 2018). [in Ukrainian].
16. Steinfeld, E., & Danford, G. S. (1999). Vymiriuvannia spryiatlyvoho seredovyshe [Measuring enabling environments]. *Enabling environments* (pp. 11–34). Kluwer Academic. [in Ukrainian].
17. Steinfeld, E., & Maisel, J. (2014). *Universalnyi dyzain: Stvorennia inkliuzyvnoho seredovyshe* [Universal design: Creating inclusive environments]. Osnovy. (Original work published 2012). [in Ukrainian].
18. Robert Steuteville, 25 Great Ideas that Shaped New Urbanism: CNU: 2019, 204 p.
19. Garland-Thomson R. Extraordinary Bodies: Figuring Physical Disability in American Culture and Literature. New York : Columbia University Press, 1997. 200 p.

Дата першого надходження статті до видання: 15.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.04.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)